

ефектив сформульованого інноваційного підходу може стати перехід до фундаментальної прив'язки історіографічного вивчення та математичної інтерпретації механізмів розвитку аграрних суспільств. Запропонований підхід дозволить наблизитись до створення моделі історичних процесів та стимулювати дослідження в застосуванні математичних та статистичних моделей в дослідженнях історії аграрної сфери України.

КОНТРОЛЬНО-НАСІННЄВА СПРАВА У ПРАЦЯХ ВІДОМИХ ВЧЕНИХ кінця ХІХ ст.

Бурдак А.С.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека (м. Київ)

Контрольно-насіннава справа виникла наприкінці ХІХ ст. Перші спеціалізовані станції засновано у 1869 р. в Німеччині, у 1871 р. – в Данії, у 1876 р. – в Швеції і Чехословаччині. У той самий час контрольно-насінневі станції створено в Австрії та Америці. Передумовою практично одночасного виникнення цього напрямку досліджень у різних країнах став розвиток внутрішнього і зовнішнього ринку насіння. Вільна не контрольована конкуренція призвела до масової спекуляції і фальсифікації продукції, що унеможливило торгівлю і створила ситуацію, яка вимагала втручання на державному рівні у ринкові відносини. Як наслідок, у деяких європейських країнах було видано урядові постанови щодо врегулювання даної проблеми, у яких декларувалося створення спеціальних контрольно-насінневих організацій (станцій) з метою перевірки ринкового насіння та осіб і фірм, які займалися торгівлею.

Розвиток міжнародної торгівлі насіння і прагнення окремих країн і фірм застерегти себе від фальсифікації призвели до узгодження єдиних методів дослідження якості насіння як на рівні кожної держави, так і міжнародному. Саме тому відомий вітчизняний насіннезнавець К.В. Каменський говорив, що «насінневий контроль так пов'язаний із ринком насіння, як тінь, яка виникає від предмету».

Проблема якості насіння неодноразово піднімалася у наукових працях вітчизняних вчених-аграріїв. Зокрема, стосовно перевірки якості посівного насіння зернових культур свої рекомендації у праці «О возделывании пшеницы с описанием пород, разводимых в России» висловлює член багатьох сільськогосподарських товариств, комітетів професор О.М. Бажанов. Він зазначає, що головною умовою при виборі насіння пшениці має бути саме його якість – зерна стиглі, без ознак зараження грибами, очищені від насіння бур'янів. Візуально вони повинні мати однаковий розмір, колір, неглибоку борозну, без поганого запаху масою 45 фунтів у четверику (приблизно 20 кг у 26 л).

Професор Санкт-Петербурзького університету О. Советов у монографії «О разведении кормовых трав на полях» (1869) окремим пунктом розглядає

роль якості посівного насіння конюшини у його здатності до проростання. Зокрема вчений наголошує на необхідність перевірки придбаного насіння на виставках. Насамперед О. Советов пропонує звертати увагу на колір і борошністість насінини, так як найвищу здатність до проростання, за його результатами досліджень, має насіння сірчано-жовте із синюватим відтінком. Зовсім одноколірне, чисто-жовте не завжди є кращим. Не однакове забарвлення, наприклад жовте з фіолетовими плямами, домішки зеленого, чорного, свідчить про різну його стиглість, а відтак і нижчу схожість. Крім того, вчений описав декілька методів перевірки якості насіння. Найпростіший з них полягав у застосуванні жерстяної пластинки, на яку клали декілька зерен насіння і нагрівали над свічкою. Якісне зерно починає лопати і «підстрибувати», а погане лежить на місці, чорніє і обвуглюється. Таким способом можна було визначити процент схожості насіння. Також професор важливою умовою проростання насіння називає його вік, звертаючи увагу на те, що найкращим посівним матеріалом конюшини слугує минулорічне і дворічне насіння.

У 1890 р. світ побачила монографія В.В. Черняєва «Очистка и сортировка семян. Руководство для сельских хозяев, семеноводцев и хлеботорговцев», у якій автор звертає увагу на те, що досліджувати лише ступінь засміченості й відсоток проростання насіння недостатньо. Він наводить приклади потрапляння на виставки зразків насіння зовсім невідомого походження, яке при тому ж отримує нагороди. За його словами, завдання виставок насамперед полягало у перевірці самого насіння, а не товару, тому результатом експертизи повинен бути висновок про справжність сорту. Крім того, експерти зобов'язані ознайомитися з організацією насінництва у господарстві, звідки надходили зразки, для перевірки, зокрема, способів одержання сорту, засобів очищення, сортування, підготовки для продажу та ін. Як альтернативу виставкам В.В. Черняєв запропонував організувати у великих містах насіннєві ярмарки або базари. На його думку, саме там можна буде придбати якісне насіння, так як воно буде представлене значними партіями, а не відібраними зразками. Серед усіх рекомендацій стосовно одержання якісного сортового посівного матеріалу окремим пунктом дослідник виокремив заснування станцій для дослідження і визначення якості насіння. Такі установи станом на час публікації праці існували в Санкт-Петербурзі, Ризі, Києві, Варшаві й Москві, проте вони залишалися маловідомими. Окремий розділ В.В. Черняєв присвятив проблемі методики визначення якості насіння і зерна. Зокрема він розкрив питання визначення господарської придатності насіння і сумішок та натурі зерна.

Таким чином, відомі вчені-аграрії наприкінці XIX ст. дійшли висновку про необхідність перевірки якості запропонованого на ринках та виставках насіння задля можливості в майбутньому отримати високий врожай висіяної культури. Хоча, як свідчать наукові статті з даної проблеми, на практиці контроль за якістю насіння системно почали проводити лише на початку XX ст.